

I Śląskie Forum Sprawiedliwej Transformacji

W dniu 5 grudnia 2024 r. na terenie Muzeum Śląskiego odbyła się konferencja pn. „Śląskie Forum Sprawiedliwej Transformacji”. Podczas wydarzenia, organizowanego w projekcie pn. Regionalne Obserwatorium Procesu Transformacji 2.0 (ROPT 2.0), przedstawiono dobre praktyki w zakresie środowiskowego aspektu transformacji m.in. energetyki, OZE, efektywności energetycznej, nisko- i zeroemisyjnej mobilności oraz zagospodarowania terenów pogórniczych.

Miejsce konferencji - obecna siedziba Muzeum - powstała dekadę temu na terenach i w zabytkowych zabudowaniach dawnej Kopalni Węgla Kamiennego „Katowice”. Jeszcze w latach 90-tych ubiegłego wieku kopalnia była zakładem przemysłowym działającym niemal w centrum Katowic. Obecnie teren ten przekształcił się nie do poznania i zmiany wciąż trwają. Tereny wokół historycznych obiektów oraz nowego Muzeum zmienią się w park – to kolejny etap transformacji. Transformacja ta prowadzona jest w sposób pionierski, przy włączeniu lokalnej społeczności, zakładając biogenerację gleby wyłącznie poprzez naturalne procesy i wykorzystanie lokalnych roślin. Jednym z unikalnych rozwiązań są prace nad wykorzystaniem pokopalnianych wód o temperaturze 19 stopni. Również sąsiedzi Muzeum – Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia (NOSPR), Międzynarodowe Centrum Kongresowe (MCK), legendarny Spodek, Pierwsza Dzielnica i rady dzielnic dołączyli do współpracy, zgłaszając swoje pomysły. Transformację wspierają Fundacja Zielone Konie, Robert Konieczny i jego uznana w świecie pracownia KWK Promes oraz architektka krajobrazu Anna Olkis (Dobra Przestrzeń).

Forum składało się z 3 paneli tematycznych poświęconych doświadczeniom z wdrażania Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) i jego przyszłości, kluczowym wyzwaniom i projektom transformacyjnym oraz przyszłości terenów pogórniczych i przemysłowych.

- » Otwierając Forum Marszałek Województwa Śląskiego **Wojciech Saługa** przyznał, że osiągnęliśmy wielki sukces w procesie transformacji regionu i autorami tego sukcesu są wszyscy mieszkańcy, samorządy lokalne, przedsiębiorstwa i społecznicy. Ten sukces wspierają środki europejskie, które zmieniają województwo i kraj. Przywołał postać obecnego na sali premiera Jerzego Buzka i jego zasługi dla tego procesu w regionie. Podkreślił, że województwo śląskie korzystając ze środków unijnych chce dywersyfikować źródła energii na OZE, a w przyszłości chce korzystać również z energetyki atomowej. Ma to jednak swoją cenę, ponieważ nie rozwija lokalnej gospodarki i zasobów, wykorzystując importowane części. Region docenia pracę górników nie tylko podczas Barbórki, ale także w czasie miesięcy zimowych, gdy w większości energia elektryczna pochodzi z węgla. Na koniec zadał pytanie, czy cena, jaką płacimy za bezpieczeństwo energetyczne jest adekwatna.
- » **Małgorzata Staś** Dyrektorka Departamentu Rozwoju i Transformacji Regionu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego stwierdziła, że dzisiejszy dzień jest dla niej bardzo ważny, ponieważ dokładnie w tym miejscu, w siedzibie Muzeum Śląskiego, Zarząd Województwa Śląskiego 2 lata temu otrzymał do ręki decyzję o zatwierdzeniu Programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027.
- » W przygotowanym specjalnie na tę okazję filmie video **Emma Toledano Laredo**, Dyrektorka Wydziału, Dyrekcji Generalnej ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej (DG REGIO) przy Komisji Europejskiej doceniła wysiłek Samorządu Województwa Śląskiego wkładany we wdrażanie FST i zachęciła wszystkich zebranych do dalszej, owocnej pracy na rzecz transformacji energetycznej regionu.
- » **Borys Budka**, Poseł do Parlamentu Europejskiego, Przewodniczący Komisji Przemysłu, Badań Naukowych i Energii Parlamentu Europejskiego, przedstawił planowane kierunki realizacji unijnej polityki przemysłowej, innowacyjnej i energetycznej w najbliższych latach. Powołał się na raport włoskiego polityka Marco Dragiego, który opisał wyzwania stojące przed Unią Europejską w kontekście konkurencyjności przemysłu oraz rekomendacje w tym zakresie. Jednym z nich może być rozwój przemysłu obronnego, na co – jak stwierdził – województwo śląskie, ma dobre warunki np. w Siemianowicach Śląskich i w Mysłowicach, które posiadają tradycję przemysłu stalowego i dysponują

odpowiednim kapitałem ludzkim. Wspominał także o roli środowisk naukowych i badawczych jak np. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach czy 7 innych publicznych uczelni regionu. Podkreślił, że Komisja Europejska stawia na współpracę nauki i biznesu, aby wdrażać konkretne rozwiązania gospodarcze.

I panel

Dziś i jutro Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji – podsumowanie doświadczeń z 2 lat wdrażania FST i jego przyszłość w nowej perspektywie finansowej UE po 2027 r.

- » **Jerzy Buzek**, Prezes Rady Ministrów w latach 1997–2001, poseł do Parlamentu Europejskiego VI, VII, VIII i IX kadencji wspominał, że FST powstał, aby pomóc obywatelom z regionów będących w trudnej sytuacji i proces ten był pomyślany w dłuższej perspektywie do 2050 roku. Podkreślił, że sukcesu transformacji regionów węglowych UE nie uda się osiągnąć bez sukcesu województwa śląskiego, a sprawiedliwa transformacja nie powiedzie się bez poparcia mieszkańców. Region, mimo dobrej sytuacji gospodarczej, charakteryzują gorsze warunki środowiskowe, co wymaga przewyciężenia tzw. betonozy, poprawy jakości powietrza i transportu.
- » **Balbina Gluza-Czyczerska** przedstawicielka Komisji Europejskiej z Dyrekcji Generalnej ds. Polityki Regionalnej i Miejskiej (DG REGIO) zwróciła uwagę, że województwo śląskie jest największym beneficjentem funduszy spójności i FST. Skala wyzwań transformacyjnych w tym regionie jest największa, najwięcej też jest projektów strategicznych, co wymaga dużego wysiłku implementacyjnego i szybkiego tempa prac. Przyznała, że Polska i województwo śląskie są liderami w wykorzystaniu środków pochodzących z FST. Przypomniała o instrumentach wsparcia dla zagrożonych regionów w transformacji związanych z Platformą Sprawiedliwej Transformacji, w tym o ofercie doradztwa ekspertów, konferencjach, grupach roboczych i wymianie dobrych praktyk.

- » **Leszek Pietraszek**, Wicemarszałek Województwa Śląskiego zaakcentował, że transformacja wymaga strategicznego zaplanowania zmian. Wspomniał też o stanie wdrażania i projektach strategicznych: w ramach FST wybrano do dofinansowania prawie 700 projektów, z czego większość ma już zawarte umowy o dofinansowanie. W ramach FE SL 2021-2027 Zarząd Województwa wskazał 56 projektów priorytetowych, spośród których 24 finansowanych jest z FST. Wicemarszałek wspominał, że przykładem aktywnego podejścia do transformacji jest Ruda Śląska, gdzie naprzeciwko kopalni Bielszowice prężnie działa dom kultury, co świadczy o zmianie myślenia o tym mieście, promującym już nie tylko węgiel i stal. Zmieniają się także inne miasta: Katowice, gdzie powstanie Hub Gamingowy i Tychy – z Tyskim Hubem Zielonej Gospodarki. Z kolei Politechnika Śląska realizuje projekty związane z wykorzystaniem OZE, Uniwersytet Śląski – projekt Śląskiego Interdyscyplinarnego Centrum Chemii, a Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze i KWK Wujek – projekty związane z tradycją górniczą, w tym orkiestrami górniczymi.
- » **Maciej Sytek**, Prezes Zarządu Agencji Rozwoju Regionalnego S.A. w Koninie, Pełnomocnik Zarządu Województwa Wielkopolskiego ds. restrukturyzacji Wielkopolski Wschodniej przyznał, że 2 lata wdrażania FST to intensywny czas pracy, w którym regiony węglowe wspierały się nawzajem. Gdyby wsparcie z tych środków zostało teraz przerwane, to efekty tych prac uległy by zmarnowaniu. Zauważył, że transformacja wymaga zbudowania nowej tożsamości, opowieści o regionie. W Wielkopolsce już realizowany jest projekt pracowniczy, dofinansowaniem objęto także ok. 40-50 przedsiębiorstw. Kolejnym krokiem jest projekt transportowy, aby ułatwić dojazdy do pracy. Poza tym Wielkopolska rozwija technologie wodorowe: firma ZE PAK posiada już własny elektrolizer. Podsumowując, FST ukierunkowany regionalnie spełnił swoje zadanie – oddajemy węgiel, ale w zamian za to coś dostajemy i dlatego fundusz musi być kontynuowany w przyszłej perspektywie finansowej.
- » **Joanna Pauly**, Dyrektorka Departamentu Funduszy Europejskich i Spraw Zagranicznych Ministerstwa Przemysłu podkreśliła, że unijna polityka przemysłowa musi uwzględniać raport Mario Draghiego, a miejscem rozwoju nowych konkurencyjnych przemysłów mogą być regiony węglowe. Przyznała, że ważna jest

akceptacja społeczna dla zachodzących zmian, a do nich może przekonać tania energia elektryczna. Zauważyła, że z perspektywy krajowej i unijnej problemy transformacyjne są mniej widoczne, a póki co do kontynuowania FST jest przekonana tylko Polska i Czechy. Obecnie Ministerstwo Przemysłu zajmuje się programowaniem funduszy po 2027 r., została utworzona Rada przy Ministerstwie Przemysłu, tworzona będzie Biała Księga Transformacji, która ma pokazywać, z jakimi problemami muszą mierzyć się regiony węglowe.

- » Z kolei premier **Jerzy Buzek** powiedział, że takie rewitalizowane obiekty jak Muzeum Śląskie same przekonują do siebie. FST ma być ułatwieniem dla regionów, aby z sukcesem przejść proces transformacji. Wspomni o roli wodoru w gospodarce niskoemisyjnej, a także o rozwijaniu medycyny jako jednej z regionalnych inteligentnych specjalizacji. Zauważył, że przejęcie w 2025 r. prezydencji przez Polskę może stać się szansą dla naszego kraju na dokonanie wielkiego skoku gospodarczego. Dokonując niezbędnych inwestycji za ważną uznał pamięć o kulturze i tożsamości regionu, czyli zbiorowym wysiłku i pracowniczej solidarności.
- » **Balbina Gluza-Czyczerska** podkreśliła, że FST jest nie tylko funduszem dekarbonizacyjnym, ale także wspiera mieszkańców, terytoria, MŚP i proces digitalizacji. O ile województwo śląskie efektywnie wdraża FST, to jednak po dwóch latach realizacji, nie ma jeszcze widocznych rezultatów i dlatego trudno jest udowodnić wykorzystanie tej puli środków.
- » Wicemarszałek **Leszek Pietraszek** wspomniął, że dobre wykorzystanie środków z FST to obowiązek regionu. Samorządowi Województwa zależy na tym, aby środki były dystrybuowane z poziomu regionu, a nie kraju. Mimo sukcesów, wdrażanie funduszu napotyka na różnego rodzaju bariery np. brak wkładu własnego, długotrwałe procedury naboru, trudności interpretacyjne czy regulacje prawne związane z przekazywaniem terenów pogórnich. Podkreślił, że o ile dzisiaj nikt nie ma wątpliwości, że odchodzimy od węgla, to wygląda na to, że jeszcze wiele lat węgiel będzie wykorzystywany do produkcji energii. Dodał, że przedsiębiorstwa górnicze mogłyby się same transformować pod warunkiem, że mogłyby na to pozyskiwać środki.

- » Dyrektorka **Joanna Pauly** wspomniała o planowanych zmianach prawnych w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego. Wg proponowanych zapisów przedsiębiorstwa samodzielnie będą dokonywać likwidacji kopalń. Zasadne jest powołanie pełnomocnika ds. transformacji lub specustawy o transformacji. Obecnie Ministerstwo Przemysłu proceduje wniosek o notyfikację Umowy Społecznej z Komisją Europejską i napotyka na trudności związane z przepisami o pomocy publicznej. Ministerstwo Przemysłu oczekuje również zmian w związku z nowelizacją ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o Funduszu Transformacji Województwa Śląskiego Spółce Akcyjnej.
- » **Maciej Sytek** postawił pytanie, jak zaangażować społeczność lokalną do sprawiedliwej transformacji? Wielkopolska ma w tym obszarze wiele doświadczeń w prowadzeniu trudnych rozmów z aktywistami organizacji pozarządowych oraz ze związkami zawodowymi. Do procesu zmian konieczne jest zbudowanie zasobu interesariuszy złożonych m.in. z samorządowców oraz izb gospodarczych. W Wielkopolsce w ten proces było zaangażowanych kilkaset osób.

II panel

Sprawiedliwa transformacja energetyczna województwa śląskiego

- » **Janusz Koper**, Zastępca Prezydenta Miasta Rybnika stwierdził, że kluczowymi wyzwaniem w procesie transformacji są perspektywy dla młodzieży, tworzenie nowych miejsc pracy, aby nie stać się „ziemią ludzi wymarłych”, a jednocześnie dbać o bezpieczeństwo energetyczne – zapewnić ciepło mieszkańcom. Jednak wszystkie te działania wymagają najpierw zmiany mentalności.
- » **Katarzyna Kuczyńska-Budka**, Prezydent Miasta Gliwice, Członek Zarządu Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego zauważyła, że aby osiągnąć model gospodarki zeroemisyjnej, trzeba ku temu stworzyć odpowiednie warunki prawne. Powołała się na firmę Stellantis w Gliwicach – producenta samochodów elektrycznych, który oczekuje zmiany planu zagospodarowania przestrzennego. W Gliwicach ma powstać również nowoczesna spalarnia, rozwija się transport publiczny oraz nowy przemysł 4.0. Kolejne dobre przykłady transformacji

gospodarczej to Technopark, który wspiera dywersyfikację działalności przedsiębiorstw i spółka GAPR, a na nowe branże rozwojowe wyrastają przemysł lotniczy i nowoczesne technologie medyczne. W kontekście trwającej depopulacji miasto dba o edukację i buduje mieszkania komunalne z myślą o młodych ludziach.

- » **Jarosław Wasząnik**, Pełnomocnik ds. Rozwoju Miasta Tarnowskie Góry podkreślił, że Tarnowskie Góry od szeregu lat poprawiają efektywność energetyczną budynków – obecnie trwa wymiana źródeł ciepła w 30 budynkach – są to m.in. szkoły, przedszkola i straże pożarne. Do podjęcia tych działań skłaniają miasto wysokie koszty energii elektrycznej i względy ekologiczne.
- » **Jolanta Domirska**, Kierownik Zespołu Ochrony Środowiska i Gospodarki Obiegu Zamkniętego, Tauron Polska Energia S.A., Prezes Zarządu, Bioeko Grupa TAURON Sp. z o.o. stwierdziła, że jako duże przedsiębiorstwo TAURON jest motorem dla innych sektorów. Wspólnie z Radą Regionalną ds. Sprawiedliwej Transformacji województwa śląskiego i Grupą Roboczą ds. Funduszu Sprawiedliwej Transformacji wypracowuje kryteria w naborach FST. Przyznała, że przedsiębiorstwo TAURON jest w stałym kontakcie z elektrowniami węglowymi, prowadzi dialog z samorządami lokalnymi Jaworzna i Łazisk Górnych oraz wsluchuje się w potrzeby i obawy pracowników w związku z transformacją energetyczną.
- » **Mateusz Pindel**, Prezes Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach przyznał, że w latach 2025–2028 na terenie województwa śląskiego zostanie zainwestowanych 5 mld zł. Z tego kwota 800 mln zł będzie przeznaczona na ochronę atmosfery i transformację energetyczną. Fundusz prowadzi projekty związane z termomodernizacją budynków i wymianą źródeł ciepła. Ponadto, poinformował o chwilowym wstrzymaniu Programu Czyste powietrze ze względu na potrzebę zabezpieczenia środków na jego realizację i dokonanie niezbędnych zmian w programie.
- » **Kamil Szewczyk**, edukator klimatyczny, ekspert Polskiej Zielonej Sieci, członek zarządu Fundacji Napraw Sobie Miasto, aktywista Śląskiego Ruchu Klimatycznego zwrócił uwagę na rolę edukacji dla budowania świadomości ekologicznej mieszkańców regionu, najlepiej już od szkoły podstawowej.

- » **Katarzyna Kuczyńska-Budka** przyznała, że w procesie transformacji Miasto Gliwice współpracuje ze Spółką Restrukturyzacji Kopalń S.A. i ta współpraca układa się coraz lepiej. Samorząd współpracuje także z sektorem B+R, w tym szczególnie z Politechniką Śląską.
- » **Janusz Koper** uznał, że istotną sprawą w transformacji jest przekwalifikowanie pracowników. Mimo, że region dotykają zmiany w energetyce, miasto jest otwarte na współpracę partnerską. Zaznaczył, że o ile partner gospodarczy kieruje się zyskiem, to samorząd musi widzieć w tym przede wszystkim interes mieszkańców.
- » **Jarosław Wasząnik** w prowadzeniu działań na rzecz transformacji docenił instrument partnerstwa publiczno-prywatnego, a także wsparcie ekspertów z Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Gmina – jak powiedział – była zaangażowana w realizację projektu ELENA, program Czyste Powietrze oraz skorzystała z oferty ekodoradców w Programie LIFE Śląskie. Przywracamy błękit.

III panel

Nowe „życie” terenów pogórnich i przemysłowych

- » W trakcie panelu uczestnicy poruszyli szereg zagadnień dotyczących terenów pogórnich i przemysłowych, w tym temat niezbędnych zmian legislacyjnych oraz projektów już realizowanych na tych terenach.
- » **Jarosław Zagórowski**, Dyrektor Głównego Instytutu Górnictwa – Państwowego Instytutu Badawczego stwierdził, że do końca nie wiadomo, jaka jest dokładna liczba terenów przemysłowych, ale przy wsparciu środków z FST, GIG opracowuje otwartą, ogólnodostępną bazę, która pomoże odpowiedzieć na to pytanie (projekt pn. Utworzenie systemu zarządzania terenami przemysłowymi WSL poprzez rozszerzenie istniejącego systemu zarządzania terenami pogórnymi – OPI TPP 3.0). Dodał, że tereny, na których są kopalnie nie są tak dużym problemem jak tereny wokół kopalni, a plan likwidacji kopalni powinien być od razu przygotowywany z planem nowego przeznaczenia terenu.

- » Dyskusja nt. niezbędnych zmian legislacyjnych skupiła się głównie wokół tematu przekazywania gminom terenów pogórnich przez Spółkę Restrukturyzacji Kopalń S.A. Tereny przekazywane są obecnie gminom na podstawie art. 23 Ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego. SRK S.A. na zakończenie bieżącego roku przewiduje przekazanie gminom łącznie 50 ha gruntów. W przyszłym roku przewidziane jest przekazanie gminom 150 ha gruntów. Wśród prelegentów nie było wątpliwości, że konieczne jest wprowadzenie zmian legislacyjnych, które ułatwiłyby zagospodarowanie terenów pogórnich i poprzemysłowych.
- » **Michał Pierończyk**, Prezydent Miasta Rudy Śląskiej, podkreślał potrzebę zdynamizowania procesu przekazywania gruntów oraz wprowadzenia instrumentów zabezpieczających interesy stron postępowania.
- » Burmistrz Miasta Rydułtowy – **Marcin Połomski**, pomimo dobrych doświadczeń we współpracy z SRK S.A., zwrócił uwagę na przekazywanie gminom terenów w użytkowanie wieczyste, co wiąże się z ponoszeniem przez gminy kosztów. Poruszył również temat gruntów kolejowych, które często towarzyszą gruntom górnym, a dla których nie przewidziano rozwiązań prawnych.
- » Również SRK S.A. ma pewne pomysły dotyczące zmian w Ustawie o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego m.in. w zakresie katalogu podmiotów na rzecz których grunty mogłyby być przekazywane. **Jarosław Wieszołek**, Prezes Zarządu Spółki Restrukturyzacji Kopalń S.A. mówił o rozszerzeniu katalogu o wszystkie gminy, a nie tylko górnicze, a także o powiaty, województwa, instytucje kultury, podmioty działające w oparciu o przepisy o specjalnych strefach ekonomicznych. Pozytywnie odniósł się do pomysłu, aby tereny były przekazywane na własność, a nie w użytkowanie wieczyste.
- » **Piotr Cofałka**, Zastępca Dyrektora ds. Badań i Rozwoju Instytutu Ekologii Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach zwrócił uwagę, że porządkowanie spraw własności terenów poprzemysłowych jest jedną z barier. Przedstawił również szereg projektów zrealizowanych przez IETU, które są formą wsparcia podmiotów rekultywujących takie tereny.

- » **Rafał Żelazny**, Prezes Zarządu Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej S.A. wspominał o wyzwaniu, jakim może być wysoka cena energii elektrycznej, która w przyszłości będzie blokadą dla pozyskania inwestorów w regionie. Wspomniał także o rozwoju regionu poprzez przemysł zbrojeniowy.
- » W trakcie panelu pojawiła się również okazja do przedstawienia kilku planowanych projektów na terenach poprzemysłowych, takich jak stworzenie Centrum Transformacji w Rudzie Śląskiej w otoczeniu Wielkiego Pieca Huty Pokój czy Adaptacja sztolni ćwiczebnej na strzelnicę sportową na terenie pokopalnianym Leon III w Rydułtowach.
- » Wśród najważniejszych uwarunkowań skutecznego zagospodarowania terenów wymieniono dostępność finansowania, rozwiązanie problemu użytkowania wieczystego jako formy przekazywania gruntów, dobrą charakterystykę terenu pod kątem stanu środowiska, czy zaangażowanie różnych interesariuszy. Jako czynnik utrudniający inwestycje zagraniczne wskazano problemy z cenami energii. Natomiast dużej szansy dopatrywano się w kulturze organizacyjnej pracowników górnictwa.

Podsumowując wydarzenie Dyrektor Małgorzata Staś podziękowała zebranych za udział oraz podkreśliła rolę współpracy wszystkich interesariuszy w zmianie regionu. Poddała też temat kolejnego przyszłorocznego forum, które będzie poświęcone kwestiom pracowniczym, rynkowi pracy i tożsamości górniczej.